

Musicerende dyr på danske kalkmalerier

Dorte Falcon Møller

Forsiden af dette årsskrift viser et kalkmaleri med en sækkepibespillende gris i rankeværk. Den kan ses i nordre sideskibs fjerde fag i Vestervig kirke og er malet 1510-20. Det er et meget smukt og elegant malet kalkmaleri, men hvorfor fremstille et billede så fjernt fra virkelighedens verden? Dyr kan jo ikke spille!

Der er en meget gammel billedtradition for musicerende dyr. I antikken repræsenterede dyr ofte både guder og dæmoner, således også i middelalderen, hvor dyrene blev delt op i to grupper, der symboliserede henholdsvis det gode og det onde. Til den gode side hørte løven, enhjørningen, fugl Fønix, panteren, hanen, pelikanen og lammet, hvorimod slangen, svinet, ulven, hunden, bukken, ræven, musen, bjørnen og aben hørte til den mørke side. Interessant nok er det faktisk udelukkende de dæmoniske dyr, der musicerer.

I middelalderens illuminerede manuskripter anbragtes mange forskellige dyr rundt om i initialer og i marginillustrationer, og dyrene boltrede sig ligeledes i den romanske stensulptur Europa over. Når de betjener sig af musikinstrumenter, hvad man ofte ser, forekommer det naturligvis for en nutidig betragter ret så mærkværdigt. Men i middelalderen var det ikke så underligt, for man så på billeder på en anden måde, end man gør i dag. Man opfattede dem symbolsk. Og når dyr musicerede, var det naturligvis helt naturstridigt, grotesk og urent. Derved fik billederne en øjnefaldende negativ symbolik.

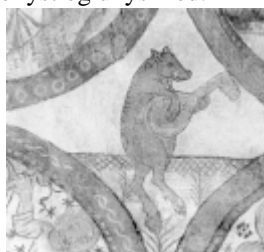
Dyrenes egen lyd kunne imidlertid også have symbolsk betydning. Så når man ser et dyr, der ikke spiller på et musikinstrument, men bare er der, kan det også i visse sammenhænge fortolkes ud fra dyrets stemme. En panterbrøl var et symbol for fred, idet panteren opfattedes som synonym med Kristus. Ved løvebrølet fik de døde liv igen, og ved hanegalet indvarsledes Kristi Opstandelse. De negative dyrelyde havde derimod deres rod i antikke Hadesforestillinger, hvor især helvedshunden Cerberus' hyl - og hundehyl i det hele taget - naturligvis hørte underverdenen til. I middelalderen havde man en udbredt opfattelse af, at Djævlens sang lød som hundehyl eller svinegrynt.

Når et dyr musicerede, overførtes dyrets negative symbolik almindeligvis til musikinstrumentet, og dettes eventuelle egensymbolik kunne ikke ændre ved det forhold. Når dyret først holdt instrumentet mellem poterne og spillede på det, perverteredes det. Dette er et klart eksempel på, at det var sammenhængen, hele motivet set under et, der bestemte symbolikken, ikke genstandene i sig selv.

De musicerende dyr findes ofte i den vestlige ende af kirkerne, altså i den retning, hvor natten og dæmonerne kommer fra. Det gælder også for grisen her i Vestervig. Svinet var i sig selv alene et symbol på utugt, og dyret var følgelig ridedyr for Luxuria, for vellysten. Svinegryntet kunne, som nævnt, være identisk med djævlens sang. Og

sækkepiben kunne endvidere have en egensymbolik, idet instrumentet kunne været symbol for drukkenskaben. Men sækkepiben kunne også symbolisere Superbia, hovmodet, den værste af alle laster. Og sækkepiben kunne i spillemandens hånd hidse folk op til dans og dermed indirekte til vellyst og utugt. Mennesket forleddes til at opføre sig som et dyr under den lastefulde dans.

Sækkepiben var i sandhed svinets instrument. En sådan fortolkning af dette specielle musicerende dyr ligger lige for, når man ved, at middelalderens præsteskab netop betragtede musik og dans som nogle af de midler, Satan benyttede sig af i sin forførelse af menneskeheden. En gris med sækkepibe er således djævlens værk, en advarsel til mennesket om ikke at lade sig forlokke og tilskynde til vellyst og ukyskhed.

Musicerende gris i Vrå kirke.

Grisen med sækkepibe i Vestervig kirke er ikke den eneste i landet. Der er også en i Skivholme kirke fra 1503 og en i Östra Vemmerlöv kirke i Skåne fra 1430-60. Skåne, som dengang var dansk område, hører naturligvis sammen med det øvrige Danmark i denne sammenhæng. Men grise

spiller også på andet end sækkepibe i dansk kalkmaleri. I Vrå kirke står der en glad oprejststående og dansende gris og spiller på luth. Den er fra samme tidspunkt som griseumikanten i Vestervig, men den er ikke malet af samme hånd. Grisen i Vrå skal symbolsk opfattes lidt anderledes end de sækkepibespillende. Svinets symbolik er den sammen, men luthen har ikke som sækkepiben en negativ betydning, snarere tværtimod. Den blev almindeligvis benyttet som lovprisningsinstrument i englehånd på Maria-motiver. Her bliver den perverteret af griseumikanten. Dennes grove tær har næppe kunnet frembringe fine smukke vellyde fra instrumentet. Det har lydt falsk og skingert. Grisen er anbragt midt imellem fire medailloner, der skildrer scener fra Kristi lidelseshistorie. Forbilledet har utvivlsomt været at finde i de middelalderlige manuskrippers marginillustrationer, hvor Jesu sidste vandring ofte blev akkompagneret af djævlens hoverende repræsentanter som eksempelvis tungerækkende og hornblæsende narre. Grisen i Vrå kan følgelig fortolkes som en spottende kommentar til Kristi vandring mod Golgata.

Musicerende dyr - og der er andre end grise i dansk kalkmaleri - kan udseendemæssigt forekomme os pudsige, tilforladelige og fantasifulde. Men de er ikke kun humoristiske og sjove indfald fra datidens kalkmaleres side. De har derimod en særlig symbolsk betydning. Det udelukker imidlertid ikke, at kunstnerne også har moret sig, og at de har haft en vis tilfredsstillelse ved at fremstille dem. For lasterne har altid været et godt emne og en udfordring for alle billedmagere og alle fortolkere tiderne igennem.

Litteratur:

Dorthe Falcon Møller: Klang på kalk - musiksymbolik i dansk kalkmaleri, Forlaget Falcon Kbh. 1996.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1999, side 7-8).

Forsidebilledet til årgang 1999.